

KALKINMA İŞ BİRLİĞİNİN GENİŞLEYEN ÇERÇEVESİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN TOPLAM RESMİ DESTEK - TOSSD*

EXPANDING FRAMEWORK OF DEVELOPMENT COOPERATION: TOTAL OFFICIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT - TOSSD ECONOMIES

GÜNEŞ AYKUT ERGÜLER**

ABSTRACT

Development cooperation is an essential part of relations between states. Development cooperation is amongst the main discussions about countries that are suffering of poverty, civil war and humanitarian crisis. This article analyzes the development cooperation through the Total Official Support for Sustainable Development (TOSSD) framework, which is put forward as a new measure by the OECD DAC. In this context, the journey of development cooperation, which is related to many issues such as the revival of Western economies after the Second World War, relations with the colonies, the Cold War, North-South relations, modernization, public diplomacy, reform and policy transfer are discussed within the historical perspective. Some concepts of development cooperation and various actors are introduced.

Keywords: Total Official Support for Sustainable Development, TOSSD, development, cooperation, aid, global south.

ÖZ

Kalkınma iş birliği devletler arası ilişkilerin esaslı bir parçasıdır. Günümüzde yoksulluk, iş savaş ve insani krizlere maruz kalan ülkelere dair tartışmaların ana eksenlerinin başında kalkınma iş birliği gelmektedir. Bu çalışma, kalkınma iş birliğini OECD DAC tarafından yeni bir ölçü olarak ortaya konan Sürdürülebilir Kalkınma İçin Toplam Resmi Destek (Total Official Support For Sustainable Development – TOSSD) çerçevesi üzerinden analiz etmektedir. Bu kapsamda İkinci Dünya Savaşı sonrası Batılı ekonomilerin ayağa kaldırılması, sömürgelerle ilişkiler, Soğuk Savaş, Kuzey-Güney ilişkileri, modernleşme, kamu diplomasisi, reform, politika transferi gibi birçok hususla ilişkili olan kalkınma iş birliği tarihi gelişimi içinde ele alınmıştır. Kalkınma iş birliği alanına özgü kavramlar ve faaliyet gösteren çeşitli aktörler tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Toplam Resmi Destek, TOSSD, kalkınma, iş birliği, yardım, küresel güney.

* Bu çalışma 2019 yılında yazar tarafından hazırlanan 'TOSSD (Total Official Support For Sustainable Development) Kavramının Kalkınma Yardımlarının Raporlanmasına Getirdiği Yenilikler' başlıklı TİKA uzmanlık tezinden üretilmiştir

**Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

a.erguler@tika.gov.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4099-8309>

Makale Atf Bilgisi: ERGÜLER Güneş Aykut, (2020). Kalkınma İş Birliğinin Genişleyen Çerçevesi Sürdürülebilir Kalkınma İçin Toplam Resmi Destek - TOSSD, Avrasya Etüdleri, 32 - 59.

Gönderim Tarihi: 18.09.2020 Kabul Tarihi: 09.11.2020

1. Giriş

Günümüzde devletler arası ilişki biçimlerinden biri de kalkınma iş birliğidir. Bir ülkenin kalkınmasına destek olmak soylu bir çaba olarak görülse de yardım edenin saikleri sonuçları etkilemektedir. Çünkü bir ülkeye yardım edilirken aynı zamanda hangi yollarla kalkınacağı da belirlenmektedir. Kalkınma iş birliği, bağımsız bir araştırma sahası olmamakla beraber gittikçe önemli bir faaliyet pratiğine dönüşmektedir. Kapsam ve yöntem konusunda büyük bir çeşitlilik söz konusudur. Dış yardım (foreign aid), resmi kalkınma yardımı (Official Development Assistance) ve Sürdürülebilir Kalkınma için Toplam Resmi Destek (Total Official Support for Sustainable Development – TOSSD) gibi uluslararası kalkınmışlık farklarının giderilmesi için gerçekleştirilen faaliyetlerin ölçümü ve tasvirinde kullanılan üç farklı kavramın İngilizcesinde ‘*aid - assistance - support*’ kelimeleri kullanılmıştır. Kesişen bu üç kavramın içindeki kelimeler kadar içerikler, saikler ve aktörler de farklıdır. Devletler, STK’lar ve özel sektör bu alana kaynak aktarmakta ve örgütlenmeleri içinde bu alanda faaliyet gösterecek yapılar oluşturmaktadır.

Çalışma, alandaki çeşitliliği kavrayabilmek adına kapsayıcı bir terim olarak kalkınma iş birliğini inceleme nesnesi olarak ele almaktadır. Çalışmada kalkınma iş birliğinin tarihçesi oluşturularak zaman içinde değişmekte olan aktörler ve faaliyetlere yön veren saikler incelenmektedir. Bu incelemelerin konusu olan zamansal akış içerisinde ortaya çıkan ve yakın dönemde uygulamaya konmuş olan Sürdürülebilir Kalkınma için Toplam Resmi Destek (Total Official Support for Sustainable Development – TOSSD) isimli istatistiksel ölçüm çerçevesi incelenerek uluslararası gündemde kalkınma iş birliği faaliyetlerinin tamamen teknik, devletlerarası bir yardım faaliyeti olmanın ötesinde bir çerçeveye sahip olduğu ve incelemeye muhtaç birçok yeniliği beraberinde getirdiği ortaya konmaktadır.

2. Geçmişten Günümüze Kalkınma İş Birliği

Kalkınma iş birliğinin özü; bir devlet, örgüt, topluluk ya da şahıs gibi gerçek veya tüzel kişinin kalkınma amacıyla bir başkasıyla ortak faaliyetler yürütmesidir. 1. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti içerisinde başlayan teknik iş birliği çabalarında, hatta daha eski tarihte antik dönemlerdeki hediye ve yardımlaşmalarda köklerini bulabileceğimiz bu kavramın modern halinin başlangıcı iki yerde aranmalıdır. Birincisi yoğun sömürgecilik faaliyetlerinin yürütüldüğü 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı sömürge-sömürgeci ilişkileri, ikincisi ise İkinci Dünya Savaşı’nda yıkıma uğramış gelişmiş ülkelerin ayağa kaldırılmasıdır.

Birçok coğrafya İkinci Dünya Savaşı'nda yıkıma uğramıştır. Savaşın dışında kalan ülkeler ise savaşın getirdiği ekonomik yıkımla mücadele etmiştir. Dünya siyasetinin merkezinde Birleşik Krallık'tan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) taşınması yeniden yapılanmada önemli bir rol oynamıştır¹. Liberalizmi rehber tutan ABD merkezli bir dünya ekonomisinin inşası için savaş esnasında yıkıma uğramış ülkelerin ayağa kaldırılması gerekmiştir. Aynı dönemde sosyalist perspektife sahip Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) liderliğindeki ikinci blok da ABD'ye taşınmakta olan hegemonyaya meydan okumaya başlamıştır. Bu meydan okumayla gelen rekabet, kalkınma hedefini aşan bir politik hedefler dizgesini kalkınma iş birliğinin ana eksenine haline getirmiştir.

Birleşik Krallık'ın hegemonyasının zayıflaması, bu ülkenin dünyanın dört bir yanındaki sömürgelerini ve etkisini kaybetme eğilimine girmesine ve SSCB'ye alan açılmasına neden olmuştur². ABD tarafında ise Başkan Truman'ın 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajda Yunanistan ve Türkiye'ye 400 Milyon ABD Doları tutarında askeri nitelikli bir yardımın yapılması öngörülmüştür³, ABD Dışişleri Bakanı Marshall ise Harvard Üniversitesi'nde yaptığı 5 Haziran 1947 tarihli konuşmada Avrupalıların inisiyatif olarak ve kendi aralarında iş birliğine giderek yaralarını sarmaları ve eksik kalınan durumlarda ABD'nin bu çabalara destek vermesi politikasını benimsediklerini açıklamıştır⁴. Bu politika sonucunda Marshall Planı hayata geçmiş ve 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kurulmuş ve daha sonra Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne dönüşmüştür⁵.

İkinci Dünya Savaşının bitişiyle oluşan yeni düzende daha katılımcı bir uluslararası iş birliği öngörülmüştür. Bu kapsamda 1945'te kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması'nın 55-56. maddelerinde BM, istikrar ve refah koşullarını sağlamak üzere; yaşam koşullarının iyileştirilmesini, istihdam ve sağlık gibi alanlardaki sorunların çözümünü, kültür ile eğitim alanlarında iş birliğini ve ırk cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin insan haklarına saygıyı kolaylaştırmayı taahhüt ederken üyelere de bu doğrultuda iş birliği yapma yükümlülüğü yüklemiştir. 57. madde ile de BM, bünyesine katılan uzmanlık kuruluşları ile geniş imkânlarla sahip olmuştur⁶. 1949'da BM

1 Giovanni Arrighi, Uzun Yirminci Yüzyıl, çev. Recep Boztemur, 2. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.

2 Benn, Steil. The Marshall Plan: Dawn of the Cold War, New York: Simon and Schuster, 2018.

3 Fahir, Armaoğlu. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), 23. baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 367-397

4 Benn, Steil. The Marshall Plan: Dawn of the Cold War, New York: Simon and Schuster, 2018, pp. 441-443.

5 "Organisation for European Economic Co-operation - OECD", Erişim: 14.09.2020, <https://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>.

6 Birleşmiş Milletler, "Birleşmiş Milletler Anlaşması", 1945, Erişim: 14.09.2020, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SSSORularDetay/5>.

Ekonomik ve Sosyal Konseyi hükümetlerce gönüllü olarak oluşturulacak Teknik İş Birliği Özel Hesabı'ndan finanse edilmesi öngörülen bir program oluşturma hedefini açıklamıştır. Yıl sonunda Genel Meclis'ten geçen tasarı ile Az Gelişmiş Ülkeler için Genişletilmiş Teknik İş Birliği Programı (UNEPTA) oluşturulmuştur. Bu programa BM'nin yanı sıra sekiz BM üyesi organizasyon da dâhil olmuştur. Dünya Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) özel hesap kapsamında teknik iş birliği faaliyeti yürütmesine izin verilmiştir⁷.

Bretton Woods kuruluşları kalkınma iş birliği faaliyetleri için önemli bir mecradır. Uluslararası Para Fonu (IMF), para sistemini denetlemek ve ödeme dengesi sorunları yaşayan ülkelere kredi sağlamak için kurulmuştur⁸. Dünya Bankası Grubu da ilk kurulduğu haliyle Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olarak yıkıma uğramış Avrupa'nın yeniden inşasını ve sömürgelerin kalkınmasını desteklemeyi hedeflemiştir⁹.

Günümüzün Küresel Güneyli ülkeleri de kendi aralarında iş birliği girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu kapsamda önemli bir girişim olan 1955 tarihli Bandung Konferansı, Güneyli ülkeler arasında iktisadî iş birliği, kültürel iş birliği, insan hakları, mukadderatın serbestçe tayini, bağımsız olmayan milletler meselesi ve milletlerarası iş birliği çarelerinin araştırılması gündemiyle toplanmıştır¹⁰.

Doğu Bloğu da benzer iş birliği faaliyetleri yürütmüştür. Marshall Planına cevap niteliğindeki Molotov Planı, 1975-1988 yılları arasında 70.000 Kübalı yardım çalışmasının Afrika'da teknik iş birliği faaliyetlerinde görev alması¹¹, 40.000 Afrikalı öğrencinin Küba Hükümeti burslarıyla Küba'da öğrenim görmesi¹², Çin Halk Cumhuriyeti desteğiyle 1965'te hazırlıkları başlayan ve 1976'da tamamlanan Tanzanya-Zambiya arasındaki TAZARA demir yolu projesi¹³ bu faaliyetlere örnektir.

7 David Owen, "The United Nations Expanded Program of Technical Assistance—A Multilateral Approach", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 323, No. 1 (1959), pp. 25–32.

8 Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, Ankara: Kripto Basın Yayın, 2015, p.167.

9 Stiglitz'den aktaran Filiz, Zabcı. *Dünya Bankası Yanılsamalar ve Gerçekler*, 2. baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2017, s. 32.

10 Turgay Murat, "Bandung Konferansı ve Türkiye", *Fırat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 2 (2018).

11 Piero Gleijeses, "Moscow's Proxy? Cuba and Africa 1975–1988", *Journal of Cold War Studies*, Vol. 8, No. 4 (2006), p. 139.

12 La Rosa'dan aktaran age, p. 98.

13 Julia C. Strauss, "The Past in the Present: Historical and Rhetorical Lineages in China's Relations with Africa", *The China Quarterly*, Vol. 199 (2009), pp. 777-795, doi:10.1017/S0305741009990208.

13 Ocak 1960 tarihinde kalkınma iş birliğinin kurumsallaşması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC) bünyesinde Kalkınmaya Yardım Grubu (DAG) kurulmuştur. İlk üyeleri Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, Birleşik Krallık, ABD ve Avrupa Ekonomik Topluluğu olmuştur. Japon Hükümeti de davet edilmiş olup Hollanda Haziran ayında katılım sağlamıştır. 1961'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na (OECD) dönüşürken; DAG da Kalkınmaya Yardım Komitesi'ne (DAC) dönüşmüştür¹⁴. 1962 yılında Norveç, 1963 yılında Danimarka, 1965'te Avusturya ve İsveç, 1966'da Avusturalya, 1968'de İsviçre, 1973'te Yeni Zelanda, 1975'te Finlandiya, 1985'te İrlanda, 1991'de Portekiz ve İspanya, 1992'de Lüksemburg, 1999'da Yunanistan, 2010'da Güney Kore, 2013'te İzlanda, Çekya, Slovakya, Polonya ve Slovenya ve 2016'da Macaristan OECD DAC'a katılmıştır.

1970'lerin başında dünya ekonomisindeki yavaşlama 1970'lerin sonunda atlatılmış ve dünya çapında GSYH hasıllarının artışıyla beraber yardım rakamları da artmaya başlamıştır. 1980'lerle beraber resmi kalkınma yardımlarına (RKY) donör ülkeler, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların politika tavsiyeleri de eşlik etmeye başlanmıştır.

1970'lerde başta Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmak üzere Arap donörler ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerden Kuveyt 1961'de, BAE 1971'de, Suudi Arabistan 1974'te kalkınma fonu oluşturmuştur. 1970'lerin sonunda OECD DAC donörlerinin yarısı kadar yardım yapan Arap donörlerin başını Suudi Arabistan çekmiştir¹⁵.

19. yüzyılda modern anlamda kurumsallaşmaya başlayan hayırseverlik faaliyetlerinin bu çalışmada konu edilen kalkınma iş birliği faaliyetleri içindeki önemi 20. yüzyıl boyunca artmıştır. Bu kapsamda dini grupların alandaki etkisine önemli bir örnek olarak; günümüzde ülkelere gösterilen ülke milli gelirinin binde 7'sini RKY olarak harcama hedefinin (%0.7 ODA/GNI) öncülünün Dünya Kiliseler Konseyi tarafından 1960'lı yıllarda önerilen %1 hedefi olması dikkat çekicidir¹⁶. Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'lar) gücünün artması bu konuda önemli rol oynamıştır. 1980'lerin ortasında 100 milyon insan STK'larla ilişkili hale gelmiştir¹⁷. 1990'ların başından beri ABD'de uluslararası bağışların yurt içi bağışları aşan

14 OECD DAC, "DAC in Dates: The History of OECD's Development Assistance Committee", 2006.

15 Eric Neumayer, "Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance: Issues, Trends, and the Way Forward", *The World Economy*, Vol 27, No. 2 (2004), pp. 281-300, doi:10.1111/j.1467-9701.2004.00600.x.

16 "The 0.7% ODA/GNI target - a history - OECD", Erişim: 14.09.2020, <https://www.oecd.org/dac/stats/the07odagnitarget-ahistory.htm>.

17 Rodger Wegner, "The Role of NGOs in Development Cooperation: Some Notes on Empirical Research Findings", *Intereconomics*, Vol. 28, No. 6 (1993), p. 186, doi:10.1007/BF02926215.

bir eğilime sahip olduğu gözlemlenmiştir¹⁸. STK'lar önem kazanırken özel sektör de piyasa ilişkilerinden bağımsız olarak iş görülen bu alanı keşfetmeye başlamıştır.

SSCB'nin dağılmasının önemli sonuçları olmuştur. İlk olarak güvenlik ve rekabete dayalı kalkınma yardımları zemini yeni paradigmaya uyum göstermiştir. İkinci olarak ise dağılan Doğu Bloğu ülkelerinin küresel sisteme entegrasyonu ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Geçiş ülkeleri olarak adlandırılan eski Doğu Bloğu ülkelerinin Batı Bloğu sistemine entegrasyonu sorunu doğmuş ve bu durum yeni aktörlerin doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Örneğin Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı (KOICA) 1991'de¹⁹, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 1992'de²⁰ kurulmuştur.

Kalkınma iş birliği gündemi 2000'li yıllarla beraber küresel hedeflerle tanışmıştır. Binyıl Bildirgesi'nde geçen ilkelerin yerine getirilmesi için 8 adet Binyıl Kalkınma Hedefi (BKH) belirlenmiştir²¹. 21-22 Mart 2002 tarihlerinde Meksika'da düzenlenen Monterrey Konferansı'nda gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için gerekli olan finansman problemlerini çözmek adına çeşitli kararlar alınmıştır. Konferansta BKH'ler başta olmak üzere kalkınma adına konulan hedefler için yeterli finansmanın sağlanamayacağı ve tüm ülkelerin kendi kalkınmalarından kendilerinin sorumlu olduğu görüşleri ortaya atılmıştır. İyi yönetim, finansal sektörün güçlendirilmesi, şeffaf finansal yönetim gibi konular ülkelere ödev olarak biçilirken; uluslararası camiaya özel finansal akımlar, doğrudan dış yatırım ve yeni kamu-özel ortaklığı çabalarını destekleme gibi roller verilmiştir²².

2000'li yıllar kalkınma iş birliğinin koordinasyonu için yoğun çabaları da beraberinde getirmiştir. Kalkınma iş birliğinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla düzenlenen 2003'teki Roma, 2005'teki Paris, 2008'deki Akra ve 2011'deki Busan Yüksek Düzeyli Forumları bu çabaların başlıcalarıdır²³. Bu dört forum Busan'da 100'ü aşkın ülke tarafından kabul edilecek olan Busan Ortaklık Sözleşmesi için birer köşe taşı olmuştur²⁴.

18 Michael Moran, *Private Foundations and Development Partnerships: American Philanthropy and Global Development Agendas*, 1. baskı., Routledge, 2014, p. 35.

19 KOICA, "1991-2000", Korea International Cooperation Agency, Erişim: 14.09.2020, http://www.koica.go.kr:80/koica_en/3395/subview.do

20 "TİKA", Erişim: 14.09.2020, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>.

21 "Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?", Birleşmiş Milletler Türkiye, Erişim: 16.07.2019, <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>.

22 "Monterrey Consensus on financing for development", UN, Erişim: 12.10.2019, <https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/MonterreyConsensus.pdf>.

23 Murat Önder, Şevki Barış, "Kalkınma İşbirliğinde Etkinlik Arayışları ve Yeni Aktörler: Paradigma Dönüşümü / Search for Effectiveness in Development Cooperation and New Actors: Paradigm Transformation", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 5 (2017), s. 24.

24 "The High Level Fora on Aid Effectiveness: A history - OECD", Erişim: 14.09.2020, <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/thehighlevelforaonaideffectivenessahistory.htm#Rome>.

2015 sonrası gündeme rehberlik edecek olan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar) Eylül 2015'te BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi ile beraber kabul edilmiştir. SKA'lar sadece 2000 sonrası dönemin sonucu olmayıp 1990'ların başından itibaren kabul edilen birçok belge ve prensibe dayanmaktadır²⁵.

3. Kalkınma İş Birliğinin Anlamı ve Amacı

Kavramı oluşturan parçalardan *iş birliği*, amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, *kalkınmak* ise durumu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek olarak tanımlanmaktadır²⁶. Bu iki kavramı kelime manalarıyla ele aldığımızda; 'birden fazla aktörün aşamalı bir biçimde gelişmek amacıyla oluşturduğu çalışma ortaklığı kalkınma iş birliğidir' sonucu çıkmaktadır. Ancak bu tanımın aktörlerin kim olduğunu, ortaklığın niteliğini ve gelişmenin ne olduğunu açıklamadığı ortadadır. Bu eksikliklere değinen bir tanım da şu şekilde yapılmıştır²⁷: "*Kalkınma iş birliği; ulusal ve uluslararası kalkınma amaçlarını açıkça destekleyen, kısmen de olsa piyasa kurallarından bağımsız, gelişmekte olan ülke lehine ve bu ülkenin kendi stratejilerini geliştirmesi yönünde sahipliliğini artırmak üzere yürütülen iş birliği ilişkisidir.*"

Ana akımı yansıtan bu tanımdan hareketle ilişki biçimi hala temel olarak ulus devletler nezdinde analiz edilse de; birçok yeni aktör kalkınma iş birliği ilişkileri içinde kendine alan açmaktadır. Vergi mükelleflerinin vergilerinden oluşan, kamu bütçesinden finanse edilen ve alıcı ülkenin devletine yönelen faaliyetler kalkınma iş birliğinin tek biçimi olmaktan çıkmıştır. STK'lar, uluslararası kuruluşlar, yerel topluluklar ve özel sektör hem alıcı hem donör olarak bu alanda yer edinmektedir²⁸. STK'ların hayır işi maksatlı topladığı yardımlar, finans sektörünün bu sahada oluşturduğu yeni finansal araçlar, özel sektörün keşfettiği yeni yatırım olanakları kalkınma iş birliği sahasında bu yeni aktörlerin var olmasının zeminini hazırlamıştır. Kalkınma iş birliği giderek muhatabını devlet ölçeğinin dışına çıkarmaktadır. Bu kapsamda insani yardımlar, STK faaliyetleri, dezavantajlı grupların korunması, yerel topluluklara dair projeler, mikrofinans ve karma finans gibi hususlar uluslararası kalkınma gündemini git-tikçe daha çok meşgul etmektedir.

25 United Nations Department of Public Information, "Sustainable Development Goals Sustainable Development Knowledge Platform", Erişim: 17.09.2020, <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>.

26 "Türk Dil Kurumu Sözlük", Erişim: 14.09.2020, <https://sozluk.gov.tr/>.

27 José Antonio Alonso, Jonathan Glennie. "What Is Development Cooperation?", ECOSOC, 2015.

28 Jean-Michel Severino, Olivier Ray. "The End of ODA: Death and Rebirth of a Global Public Policy", SSRN Electronic Journal, 2009, doi:10.2139/ssrn.1392460.

Uluslararası gündemde kabul gören anlamlar dışında özellikle ‘kalkınma’nın içeriği incelenmelidir. Kalkınma kavramının geniş kapsamı, eylemleri bir bütüne işaret eden kalkınma iş birliğinin manasını tartışmalı kılmaktadır. Kalkınma, zaman düzleminde olduğu kadar mekân düzleminde de mana değiştirmektedir. Kuzeyli bir ülke için kalkınma, gelişme ve ilerleme olarak algılanabilecekken Güneyli ülkeler için modernleşme, hegemonya ve sömürgecilik kavramları ile ilişkilendirilebilir. Bu çalışmanın konusu kalkınma amaçlı küresel karşılıklı eylemler olduğu için kalkınma iş birliği gelişmiş Kuzeyli dünyanın gerisinde kalan Güneyli gelişmekte olan (takılan) dünyanın ana konusunu oluşturduğu bir ilişki biçimini işaret etmektedir. Bu ilişki biçimi, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD merkezli hegemonyanın tesisinde Güneyli ülkeleri dönüştürmekte önemli bir araç olmanın yanı sıra savaş öncesi dönemde başta Birleşik Krallık olmak üzere sömürgecilik faaliyeti güden tüm ülkelerin inşa etmiş olduğu sistemin mirasçısıdır.

Yardım tahsisi, sağlayıcı ülke çıkarı ile alıcı ülkenin ihtiyaçlarının bir bileşenidir²⁹. Faaliyetin amacı; alıcı nezdinde politik veya ekonomik bir başarı elde etmek, ideolojik-kültürel-dini sahalarda etki alanını genişletmek, politika transfer etmek, alıcı ülkeyi dönüştürmek, küresel dışsallık etkisi gösteren yoksulluk-çevre-sağlık gibi konularda maliyetleri düşürmek, ülkelerin kalkınma çabalarına katkı sağlayarak uluslararası gelişmişlik farklarını gidermek, vatandaşların talepleri sonucu başka bir ülkenin halkıyla veya bir grupla dayanışma göstererek onların minnettarlığını elde etmek ve uluslararası gündemde yer edinmek olabilir. Alıcı ülke açısından amaçlar kalkınmaya dönük teknik, finansal ve idari eksikliklerin giderilmesi, politik olarak içinde bulunulan grubun ilan edilmesi, politika transferi konusunda desteğin sağlanması, baskıları hafifletmek ve uluslararası gündemde yer edinmek olarak sıralanabilir.

Kalkınma iş birliğinin söylem düzeyinde en gözde güdüleyicisi, uluslararası gelişmişlik farklarını gidermektir. Bir aktör bir başka aktörle özgeci amaçlarla iş birliğinde bulunabilir. Bu amaçlar, teorik gerekçelerini ve yöntemlerini, yoksulluk kısır döngüsü ve büyük itiş teorilerinde bulur. Varsayıma göre gelişmekte olan ülkelerde milli gelir ile yatırım arasında dengesizlik vardır ve fark kapandığında kalkınma sağlanacaktır. Düşük gelir - düşük tasarruf - düşük yatırım - düşük gelir olarak özetlenebilecek yoksulluk kısır döngüsü uluslararası tasarrufların akışı ile kırılacaktır³⁰.

29 Jean-Claude Berthelemy, “Bilateral Donors’ Interest vs. Recipients’ Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same?”, *Review of Development Economics*, Vol. 10, No. 2 (2006), p. 183, doi:10.1111/j.1467-9361.2006.00311.x.

30 Ferda Karagöz, “Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 3.

Alıcı ülke nezdinde politik veya ekonomik çıkar elde etmek kalkınma iş birliğinin en önemli hedefleri arasındadır. Yardım tahsisi konusunu ele alan Dudley ve Montmarquette 1976 tarihli makalelerinde yardımın arz tarafında bulunanın politik, ekonomik veya hayırsever amaçlarla hareket edebileceğini ifade etmiştir. Politik amaç, alıcı ülkenin donör ülkenin ulusal çıkarları yönünde destek sağlamasıdır. Ekonomik amaç, alıcı ülkenin donör ile daha fazla ticaret yapmasıyla iki taraf arasında ticaretin gelişmesidir. Hayırsever amaçlar ise alıcının, donörün yardımıyla refahının artması ve böylece alıcı ülke halkının minnet duymasındır³¹.

Politika transferi, kalkınma iş birliği bağlamında gözetilen diğer bir amaçtır. Bu amaç iyi yönetim, etkinlik ve uluslararası entegrasyon gibi kavramlarda ifadesini bulmaktadır. Donör veya donörü yönlendirenin amaçladığı idari düzenlemelerin alıcı ülkede uygulanabilir hale gelmesine işaret etmektedir. IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve OECD gibi kuruluşlar çok taraflı yardım, veri toplama, yönlendirme, yapısal uyum kredileri ve şartlı hibeler gibi araçlarla alıcı ülkenin idari, ticari ve sosyal yapısında gerçekleştirilen reformları yönlendirir³².

Kalkınma iş birliği ve yardımlar hususunda 1970'lere kadar sınırlı sayıda aktör donör konumundaydı. Bu aktörlerden üçü olan ABD, Birleşik Krallık ve Fransa 1960'larda toplam yardımın %80'ini yapmaktaydı. İzleyen on yıl içinde bu oran %50'ye düşmüştür. Soğuk Savaş ve sömürgecilik mirasının bu durumun nedeni olduğu söylenebilir³³. Örneğin, Fransa ve Birleşik Krallık dış yardımları sırasıyla %57'si ve %78'i eski sömürgelere gitmiştir. Bu oran daha az sömürgeci olan Japonya için %6,3 şeklinde gerçekleşmiştir³⁴. Yardım alıcısı konusunda bir diğer belirleyen ise müttefiklik ilişkileridir. Birleşmiş Milletler nezdinde yardım yapılmasına dair gerekçelerden biri BM düzeyinde oy temini iken bir diğeri müttefiklik ilişkilerini geliştirmektir³⁵. Ahlaki bir sorumluluk olarak yardım yapılması amaçlardan biri olarak sayılmalıdır³⁶. Bu özgeci yaklaşımın düzeyi ise tartışmalıdır. Yapılan bir çalışmaya göre İsviçre hariç Kuzeyli donörler bencilce yardım yapmaktadır³⁷.

31 Leonard Dudley, Claude Montmarquette, "A Model of the Supply of Bilateral Foreign Aid", *The American Economic Review*, Vol. 66, No. 1 (1976), p. 133.

32 Barış Övgün, *Türkiye'de Kamu Yönetiminin Dönüşümü*, Ankara: Nika Yayınevi, 2013, s. 94-125.

33 Leonard Dudley, Claude Montmarquette, "A Model of the Supply of Bilateral Foreign Aid", *The American Economic Review*, Vol. 66, No. 1 (1976), pp. 132-142.

34 Alberto Alesina, David Dollar, "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?", *Journal of Economic Growth*, Vol. 5 (2000), pp. 45-46, doi:10.3386/w6612.

35 Age.

36 Bethany Barratt, *Human Rights and Foreign Aid: For Love or Money?*, 1. b. , Routledge, 2007, p. 18.

37 Jean-Claude Berthelemy, "Bilateral Donors' Interest vs. Recipients' Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same?", *Review of Development Economics*, C. 10, S. 2 (2006), pp. 179-194, doi:10.1111/j.1467-9361.2006.00311.x.

Yardım yapan ülkenin iç dinamikleri de oldukça önemlidir. Yardım yapan ülkenin kişi başına düşen geliri azaldıkça yardım miktarı azalmaktadır³⁸. Ancak kişi başına gelir tek başına yeterli değildir. Bölüşüm rakamları da yardım davranışı üzerinde belirleyici olmaktadır. Yardım yapan ülkede eşitsiz bir gelir dağılımı varsa yaptığı yardımlar azalmaktadır³⁹.

Çevre, sağlık ve bilgi gibi hususların küresel düzeyde etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda kalkınma iş birliği bu konularla ilgili sorunlarla küresel olarak başa çıkmak için kullanılacak araçlardan biridir. Küresel kamu malları olarak ortaya konan çözümlerin sunum şekilleri içerisinde kalkınma yardımlarının kullanılmasına dair teorilere örnek olarak Zayıf Halka Teknolojileri tekniği verilebilir. Kamu mallarının sunum miktarını belirleyen en az katkıyı yapan ülke olduğu varsayılır. Örneğin bir salgın hastalık durumunda tüm ülkeler önlem alsın bile ülkelerden biri önlem almazsa salgın engellenemez. Bu durumda kalkınma yardımlarının o ülkeye yönlendirilmesinin küresel kamu malı sunumunu artıracakları öngörülmektedir⁴⁰.

Yumuşak güç, zor araçlarını veya ekonomik araçları kullanmadan istediğini yaptırma gücüdür⁴¹. Bu gücün kaynağı ülkenin kültürü, politik idealleri veya politikaları olabilir. Kalkınma iş birliği yumuşak güç için önemli bir araçtır. Ancak tek sonucunun yumuşak güç elde etmek olduğu yanılgısına düşmemek gerekir. Kalkınma iş birliği faaliyeti yapılış şekli ve oluşturduğu ekonomik büyüklüğe göre yumuşak gücü aşan sonuçlar doğurabilmektedir.

Kalkınma iş birliği, kamu diplomasisi ile de ilişkilendirilmektedir. Kamu diplomasisi kavramı ilk olarak 1965 yılında Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır⁴². Gullion'a göre kamu diplomasisi geleneksel diplomasiye ötesine geçerek diğer ülkelerdeki kamuoyunu etkilemeyi ve özel gruplarla iletişime geçmeyi içermektedir. Kamu diplomasisinin kökeninde propaganda bulunmaktadır⁴³. Propaganda doğrudan kalkınma iş birliğinin konusu değilse de kalkınma iş birliği sonucunda sağlanan kazanımlar ve refah artışı propaganda malzemesi sağlamaktadır.

38 Alberto Alesina, David Dollar, "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?", *Journal of Economic Growth*, S. 5 (2000), pp. 33-63, doi:10.3386/w6612.

39 Subhayu Bandyopadhyay, E. Katarina Vermann, "Donor Motives for Foreign Aid", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, C. 95, S. 4 (2013), pp. 327-336, doi:10.20955/r.95.327-336.

40 Hülya Kirmanoğlu, *Kamu Ekonomisi Analizi*, 7. baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2019, s. 137-139.

41 Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, Ankara: Elips Kitap, 2005.

42 Nicholas J. Cull, *Public diplomacy: Lessons from the past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2009, p. 17.

43 Aslı Yağmurlu, "Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi", *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 1 (2007), s. 24 doi:10.1501/İltaras_0000000100.

4. İlişkili Kavramlar

Kalkınma iş birliği alanında kullanılan önemli kavramları ele almadan analiz tamamlanması mümkün değildir. Çeşitli kavramları bu alanda ifade ettikleri anlam üzerinden düşünmek yaşanan dönüşümlerin kavranması açısından önem arz etmektedir.

Dış yardım, en geniş anlamıyla donörden alıcıya aktarılan mal, beceri, teknik bilgi, mali hibe ve imtiyazlı krediler gibi kaynaklardır⁴⁴.

Teknik iş birliği, yordam (know-how), teknik beceri, uzmanlık eksikliği olan alıcıların kabiliyet ve kurum geliştirmelerini kolaylaştırmak adına verilen destekler ve bu desteklerin verilebilmesi için gereken politika, yasal-yapısal reformlar ve diğer gerekli bileşenlerdir⁴⁵.

Resmi kalkınma yardımı (RKY), gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını ve refahını sağlamak üzere hükümetlerce yapılan yardımlara dair OECD DAC tarafından getirilen standarttır⁴⁶. 1969'da kullanılmaya başlanan RKY standardı birçok kere güncellenmiştir. Alıcı ülkeler ve RKY olarak kaynak aktarılabilecek uluslararası çok taraflı kuruluşlar listesi OECD DAC tarafından güncellenmektedir. RKY akımları, resmi ajanslar, devletler, yerel hükümetler veya bahse konu kurumların icracı ajansları tarafından sağlanır ve hibe veya uygun şartlara sahip krediler gibi ekonomik kalkınma ve refahın artırılmasına dönük imtiyazları içerir. İki taraflı askeri yardımlar ve ihracat kredileri gibi RKY standardını sağlamayan finansal akımlar RKY kapsamında değildir. 2016 yılında yapılan değişikliklerle askeri aktörlerin kalkınma için kaçınılmaz olan fonksiyonları tanımlanarak RKY içine alınmıştır. 2017 yılında ise donör ülke içerisinde bulunan mültecilere dönük harcamalar RKY kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda 12 aydan uzun süren harcamalar, gıda, barınma, eğitim gibi geçici giderler, harici ekonomiye entegrasyon için yapılan giderler, sığınmacılar ve mülteciler gibi statüsü belirli gruplar dışındaki kişiler için yapılan giderler RKY kapsamı dışındadır.

2015 yılından itibaren RKY hesaplamasında 'RKY Hibe Eşdeğeri Sistemi' aktif hale gelmiştir. Bu sistem 1970'ten beri kullanılan Nakit Akış Sistemi ile beraber 2018'e kadar kullanılmıştır. 2018'e kadar süren üç yıllık geçiş döneminden itibaren RKY Hibe Eşdeğeri Sistemi esas hesaplama sistemi haline gelmiştir. RKY 2015'ten önce tamamen Nakit Akışı Sistemi'ne göre hesaplanmaktaydı.

44 Roger Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford: Oxford University Press, UK, 2007, p. 17.

45 Andrea Baldan, "Technical Cooperation at EBRD", Trade and Investment Forum, Casablanca, Erişim: 03.06.2015, <https://www.ebrd.com/documents/admin/trade-and-investment-morocco-technical-cooperation.pdf>.

46 OECD, "What Is ODA?", 2020, p.1, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/What-is-ODA.pdf>.

Bu hesaba göre en az %25 hibe oranına sahip krediler %10 iskonto oranı üzerinden hesaplanarak verildiği yıl geri ödenecek tutar da dâhil olmak üzere RKY olarak ve gelecekte hibe olmayan kısma dair geri ödemeler yapıldıkça negatif RKY olarak kaydedilmekteydi. Hibe Eşdeğeri Sistemi'nde ise sağlanan kredi ve diğer kaynakların alıcı ülke grupları ve kurumlara göre iskonto ve hibe oranları düzenlenmektedir⁴⁷:

- En Az Gelişmiş Ülkeler ve Düşük Gelirli Ülkeler Grubu için en az %45 hibe oranına sahip iki taraflı krediler %9 iskonto oranına göre;
- Düşük Orta Gelirli Ülkeler Grubu için en az %15 hibe oranına sahip iki taraflı krediler %7 iskonto oranına göre;
- Orta Üst Gelirli Ülkeler Grubu için en az %10 hibe oranına sahip iki taraflı krediler %6 iskonto oranına göre;
- Çok Taraflı Kuruluşlar için en az %10 hibe oranına sahip krediler, küresel kurumlar ve çok taraflı kalkınma bankaları için %5 iskonto oranına göre, bölge altı kuruluşları da içeren diğer kuruluşlar için %6 iskonto oranına göre RKY Hibe Eşdeğeri hesaplanmaktadır.

Diğer resmi akımlar (DRA), resmi kurumlardan alıcılara yapılan ancak RKY kriterlerini karşılamayan finansal akımlara verilen addır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan bu transferler, genellikle ihracatı artırmaya dönük kredileri kapsar. Alıcı ülkedeki özel sektörün kredi şartlarını yumuşatmak için hükümetler ve çok taraflı kalkınma bankalarının ilgili otoritelerinin piyasa şartlarıyla sağladığı kaynaklar bu kapsamda değerlendirilmektedir⁴⁸.

*Acil yardımlar*⁴⁹, “afet ve acil durum hâllerinde; arama, kurtarma, tıbbi ilk yardım, tedavi, defin, salgın hastalıkları önleme, yiyecek, içecek ve giyecek temini, acil barındırma, ısıtma, aydınlatma, ulaştırma, enkaz kaldırma, altyapıyı asgari seviyede çalışır hâle getirme, akaryakıt gibi acil hizmet ve ihtiyaçların karşılanması ve bu konularda yapılacak her türlü iş, işlem, tahsis, kiralama, satın alma, hibe ve kamulaştırma ve benzeri faaliyetlerdir.”

*İnsani yardımlar*⁵⁰, “doğa kaynaklı afetler, savaş, kuraklık ve toplumsal çatışmalar neticesinde can güvenliği, açlık, susuzluk, kıtlık, barınma, salgın hastalık vb. nedenlerle ihtiyaç sahibi olan yerler için uluslararası toplumun istikrarında önemli bir unsur olması nedeniyle siyasi, ekonomik ve askerî amaçlardan bağımsız yapılacak

47 Age, p. 8.

48 “Development Resource Flows - Other Official Flows (OOF) - OECD Data”, OECD, Erişim: 14.09.2020, <http://data.oecd.org/drf/other-official-flows-oof.htm>.

49 AFAD, “Acil yardım, insani yardım”, Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Erişim: 14.09.2020, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>.

50 Age.

arama-kurtarma, acil sağlık hizmetleri beslenme ve barınma gibi yardım veya yardımlardır.”

Acil ve insani yardımlar OECD'nin RKY istatistiklerini izlemek için kullandığı CRS sisteminin 700 kodlu acil durum yardımları ve diğer ilgili sektörlerle dair alt hesaplarında izlenebilir. Bir diğer önemli kaynak ise BM İnsani İşler Komisyonu (UNOCHA) ve Kurumlar Arası Daimi Komite (IASC) tarafından yönetilen Mali İzleme Sistemi'dir (FTS). Küresel bir platform olan FTS 1992'de oluşturulmuştur. 2008 yılında oluşturulan kalkınma ve insani kaynaklar konusunda şeffaf bilgi sağlamayı amaçlayan Uluslararası Yardım Şeffaflığı İnisyatifi (IATI) standartlarını kullanmaktadır⁵¹ (Development Initiatives, UNOCHA, 2017).

Sürdürülebilir kalkınma amaçları (SKA'lar), 2015 yılında BM Üyesi ülkelerce kabul edilmiş olan Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi kapsamında ortaya çıkan hedeflerdir. Uluslararası camia için ortak bir yol haritası ortaya koyan SKA'lar 17 tanedir⁵²: “1. Yoksulluğa Son, 2. Açlığa Son, 3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam, 4. Nitelikli Eğitim, 5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, 6. Temiz Su ve Sanitasyon, 7. Erişilebilir ve Temiz Enerji, 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, 9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, 10. Eşitsizliklerin Azaltılması, 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim, 13. İklim Eylemi, 14. Sudaki Yaşam, 15. Karasal Yaşam, 16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, 17. Amaçlar için Ortaklıklar.”

Güney-Güney iş birliği, gelişmekte olan ülkelerin birbirileri ile iş birliğine gitmesidir. Güney ülkeleri dendiğinde anlaşılması gereken katı bir coğrafi konum değildir. Bunun için ‘Küresel Güney’ terimi kullanılmaktadır. 1980 tarihli Brandt Raporu'na⁵³ dayanan Kuzey-Güney kavramsallaştırması basitçe zengin ile fakir, gelişmiş ile gelişmekte olan ayrımına dayanmaktadır⁵⁴. Günümüzde Güney-Güney İşbirliği'nin ön plana çıkmasında Çin, Hindistan ve Brezilya gibi geçmişin Güneyli ülkelerinin gittikçe daha büyük ekonomilere sahip olması da etkilidir. 1978'de Buenos Aires Eylem Planı ile BM gündemine giren Güney-Güney iş birliği önemini gittikçe artırmaktadır⁵⁵.

Üçgen iş birliği, üç ortağın aralarında kurduğu kalkınma iş birliği ilişkilerine işaret etmektedir. Üçgen iş birliği, temelde geleneksel donörlerin veya çok taraflı

51 Development Initiatives, UNOCHA, “Improving humanitarian transparency with the International Aid Transparency Initiative (IATI) and the UN OCHA Financial Tracking Service (FTS)”, 2017, <https://fts.unocha.org/sites/default/files/improving-humanitarian-transparency-with-the-iati-and-the-un-ocha-fts.pdf>.

52 UNDP Türkiye, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, UNDP Türkiye, 14.09.2020, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>.

53 Brandt Komisyonu, Common Crisis North-South: Cooperation for World Recovery, Londra: Cambridge, Mass.: MIT Press, 1983.

54 Jonathan Rigg, An Everyday Geography of the Global South, New York: Routledge, 2007.

55 “The Buenos Aires Plan of Action”, New York: Special Unit for TCDC, 1994.

kalkınma kuruluşlarının diğer bir donörle birlikte üçüncü bir ortakla faaliyet yürütmesidir. Bu işbirliği türü, 2009'da Meksiko'da yapılan üçgen iş birliği ve yardım etkinliği konulu OECD DAC toplantısı ile uluslararası gündemde yer edinmiştir. Bir diğer tanıma göre üçgen iş birliği, DAC donörlerinin Güney-Güney iş birliği donörleri ile birlikte yararlanıcı ülkelerde kalkınma iş birliği programları ve projeleri yürütmesidir⁵⁶. Bu tanım oldukça sorunludur. Üçgen iş birliği konsepti Güney-Güney iş birliğinden ayırt edilmeye çalışılsa da kalkınma iş birliği ilişkisinde mutlaka uluslararası kuruluşlar ve DAC üyesi geleneksel donörlerin yer alması öngörülmektedir.

Karma finans (blended finance): Tavizli ve tavizsiz kaynakların bir arada kullanılmasına işaret eden bu konsept üzerine tartışmalar devam etmektedir. Karma finans bir çeşit kaldıraç sistemidir. Piyasa ilişkilerinden bağışık hareket eden finansman veya alınan karar neticesinde imtiyazlı olsun olmasın tüm kaynakların belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılması hedeflenmektedir. OECD karma finansı şu şekilde tanımlamıştır⁵⁷: “*Karma finans, gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ek finansmanın mobilizasyonu için kalkınma finansmanının stratejik kullanımudur.*”

Geçiş finansı (transition finance), kalkınma yolunda ilerleyen ülkelerin aşama kaydettikçe faydalandıkları kimi kaynaklardan faydalanamaz hale geldiğini, ancak aynı zamanda başka birtakım kaynaklardan faydalanabilir hale geldiğini varsayar. Bir gelir grubundan mezun olan ülke eski grubun faydalandığı kimi imtiyazlardan mahrum kalırken serbest piyasada yeni finansman imkânlarından faydalanır. Sürdürülebilir kalkınmanın finansmanının gittikçe zorlaşmakta olduğu ve en çok ihtiyaç sahibi olan ülkelere kaynak akışının gittikçe azaldığı gözlemlenmektedir⁵⁸.

5. Kalkınma İş Birliği Sağlayıcıları

Kalkınma iş birliği sağlayıcıları, uluslararası kuruluşlar, DAC üyesi donörler, Arap donörler, yükselen donörler ve devlet dışı kalkınma kuruluşları olarak sınıflandırılabilir. *Uluslararası kuruluşlar*, küresel, bölgesel, tematik ölçeklerde faaliyet gösterebilir ve fonksiyonları çeşitli olabilir. BM, Dünya Bankası Grubu, IMF ve OECD gibi küresel kuruluşların yanı sıra; küresel ölçekli olmayan ancak kalkınma iş birliği hedefi güden

56 Fodeline'dan aktaran Julia Langendorf, “Chapter 1 – Triangular Cooperation as a Complementary Strategy for Development”, *Triangular Cooperation: A Guideline for Working in Practice*, ed. Julia Langendorf vd., Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2012, pp. 25-26, doi:10.5771/9783845242866-21.

57 “Blended Finance - OECD”, 2019, <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-topics/blended-finance.htm>.

58 Cécilia Piemonte vd. , “Transition Finance: Introducing a new concept”, *OECD Development Co-operation Working Papers*, Volume 54 (2019), pp. 8-19 doi:<https://doi.org/https://doi.org/10.1787/2dad64fb-en>.

kuruluşlar da mevcuttur. Doğrudan kalkınmayı destekleme hedefi güden Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Kolombo Planı, Güneyde Sürdürülebilir Kalkınma için Bilim ve Teknoloji Komisyonu (COMSATS) gibi kuruluşların yanı sıra organizasyonun kuruluşunun başka bir takım nedenleri olmasına rağmen üyelerinin niteliği nedeniyle kalkınma iş birliği için önemli bir paydaş haline gelen Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) gibi kuruluşlar da bu kapsamda sayılabilir. Kalkınma finansmanında çok taraflı finans kuruluşları önemli rol oynar. Bu kuruluşlar piyasa koşullarından daha uygun kalkınma finansmanı sağlar, ayrıca teknik iş birliği, planlama desteği ve sorunların çözümü için bir platform oluşturma özelliği taşır. Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Yeni Kalkınma Bankası (NDB), Afrika Kalkınma Bankası (AFKB), Asya Kalkınma Bankası (AKB), Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), İslam Kalkınma Bankası (IKB) en önemli çok taraflı kalkınma bankalarına örnektir. İlk grup bankalara göre daha küçük ölçekli bölge veya bölge altı ölçeklerde çalışan bankalar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Karayip Kalkınma Bankası (CDB), Doğu Afrika Kalkınma Bankası (EADB), Batı Avrupa Kalkınma Bankası (BOAD), Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (BSTDB) verilebilir.

DAC üyesi donörler: OECD DAC, kalkınma iş birliği alanında uluslararası gündemi ve yardım standartlarını belirleyen kuruluşların başında gelmektedir. 1961 yılından itibaren genişleyerek varlığını sürdüren DAC, kalkınma iş birliği alanındaki geleneksel donörler ve bunları izleyen yeni donörlerin üyesi olduğu bir yapıdır⁵⁹. ABD, Almanya, Avrupa Birliği, Avustralya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Yunanistan, Yeni Zelanda DAC üyesi ülkelerdir. DAC üyeliği birçok zorunluluk ve taahhülle birlikte gelmektedir⁶⁰. Bunlardan bazıları, DAC tavsiye kararlarının uygulanması (yardımların şartsız olması ve yardımların şart ve koşullarına ilişkin kararlar), ulusal politikalar oluşturulurken DAC rehberlerinin ve politika belgelerinin takip edilmesi, kalkınma yardımı istatistiklerinin DAC'a raporlanması, DAC toplantılarına ve en az bir yardımcı organının komite toplantısına katılımının sağlanması, kalkınma yardımı sisteminin düzenli akran değerlendirmelerine tabi tutulması ve diğer ülkelerin akran değerlendirmelerine katılım sağlanmasıdır.

Arap donörler, Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar'dır. Elleriindeki imkânlar ve iş birliği faaliyetleri ele alındığında diğer

59 Vladimir Bartenev, Elena Glazunova, International development cooperation: Set of lectures, 2013, pp.108-134.

60 OECD DAC, "Joining the Development Assistance Committee (DAC) - OECD", (13.10.2019), <http://www.oecd.org/dac/dac-global-relations/joining-the-development-assistance-committee.htm>.

gruplardan keskin bir şekilde ayrılırlar. Doğal kaynakları neticesinde yüksek miktarda fonlar oluşturabilen, ancak geleneksel veya yükselen donörler olarak gösterilmeyen ve tamamı Arapça konuşan ülkelerdir. 1961’de yardım faaliyetlerine başlayan Kuveyt dışında bu ülkeler 1970’lerden beri yardım faaliyetleri yürütmektedirler⁶¹. Geçmişte uluslararası kalkınma iş birliği gündeminde tartışılan sürdürülebilir kalkınma, cinsiyet eşitliği, iyi yönetim, etkili iş birliği gibi konular ve istatistiklerin raporlanması Arap donörlerce benimsenmemekteydi⁶². Ancak son dönemde uluslararası gündemle uyumlu bir söylem oluşturdukları gözlemlenmektedir. Örneğin Katar, OECD DAC’a raporlama yapmaktadır.

Yükselen donörler, DAC üyesi olmayan, çoğunlukla hem alıcı hem donör konumunda olan aktörleri kapsamaktadır. Bu donörler heterojen bir görünüm sergiler. Büyük bir kısmı Güney-Güney iş birliği ile ilişkilendirilirken, Rusya gibi istisnalar da bu grupta yer alabilir. Yükselen donörler arasında Çin ve Rusya (SSCB halefi olarak) gibi kalkınma iş birliği alanında oldukça köklü bir tarihe sahip olan ülkeler de bulunmaktadır. Ancak bu iki ülke Doğu Bloğu’nun dağılmasıyla birlikte kalkınma iş birliği faaliyetlerini yeniden kurgulamışlardır. Yükselen donörler ele alınırken ülkelerin kendine özgü davranış biçimleri ayrı ayrı irdelenmeli ve heterojen oldukları unutulmamalıdır. Dinamik bir grup olmakla beraber belli başlı yükselen donörler şöyle sayılabilir: Azerbaycan, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Endonezya, Filistin, Güney Afrika, Hindistan, İsrail, İzlanda, Kolombiya, Kosta Rika, Lihtenştayn, Malezya, Malta, Meksika, Rusya, Şili, Tayvan, Tayland, Türkiye.

Devlet dışı kalkınma kuruluşları, kalkınma iş birliği alanında sağlayıcı ve alıcı olarak görebileceğimiz devlet veya devletlerarası nitelik taşımayan aktörlerdir. 2010 tarihli değişiklikler neticesinde revize edilmiş Kotonu Anlaşması’nın 6. maddesine göre⁶³ özel sektör, sendikaları da içeren iktisadi ve sosyal ortaklar ve sivil toplum devlet dışı aktörler olarak tanımlanmaktadır. Kalkınma alanında çalışan bu aktörler STK, sosyal şirketler, kar amacı gütmeyen şirketler gibi sadece bu alanda çalışan yapılar olabileceği gibi, zaten var olan özel sektör kuruluşları kalkınma, sosyal sorumluluk, insani yardım gibi saiklerle hareket ettikleri hallerde herhangi bir özel sektör kuruluşu olabilmektedirler. Kalkınma iş birliği gündeminde önemli yer tutan STK’larla iş birliği konusu, hemen hemen tüm toplantılarda önemli başlıklardan birini oluşturur. Örneğin, 2011 tarihli yardım

61 Vladimir Bartenev, Elena Glazunova, International development cooperation: Set of lectures, 2013, p. 68-69.

62 Eric Neumayer, “Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance: Issues, Trends, and the Way Forward”, The World Economy, Vol. 27, No. 2 (2004), pp. 281-300, doi:10.1111/j.1467-9701.2004.00600.x.

63 “The Cotonou Agreement”, Avrupa Komisyonu, 2010, https://eeas.europa.eu/archives/delegations/namibia/documents/eu_namibia/cotonou-agreement_en.pdf.

etkinliği başlıklı Busan Forumu sonunda yayımlanan belgede STK'lar paydaşlar arasında sayılmış, kalkınma alanında yapacakları katkıların memnuniyetle karşılanacağı vurgulanmış ve yardım etkinliği için STK'ların dâhil edilmesi önerilmiştir. Dahası STK'ların taleplerin ortaya çıkmasında ve uygulamada hayati bir rolü olduğu kabul edilmiştir⁶⁴.

Devlet dışı aktörler kalkınma iş birliği alanında gittikçe önemli hale gelmektedir. Öyle ki DAC, çoğunluğu ABD merkezli olan vakıf ve kuruluşların kalkınma amaçlarına hizmet eden hayırseverlik çalışmalarına dair verileri toplamakta ve bu verileri açıklamaktadır. Bill ve Melinda Gates Vakfı, MasterCard Vakfı, Welcome Trust, Children's Investment Fonu ve United Lottery Fonu gibi kuruluşlar bunlara örnek verilebilir⁶⁵. Birçok ülkede özellikle kriz yönetimi ve insani yardım alanlarında öne çıkan STK'lar bulunmaktadır. İngiltere merkezli OXFAM, Türkiye merkezli İnsani Yardım Vakfı (IHH), Malezya merkezli Malezya Tıbbi Yardımlaşma Derneği (MERCY), Tayvan merkezli Tzu Chi Vakfı gibi özellikle kriz bölgelerinde çalışmalarda bulunan birçok yardım kuruluşu bulunmaktadır. Bunlara dini yardım STK'ları ve Aga Khan Kalkınma Ağı (AKDN) gibi dini liderlik ve kalkınma misyonu taşıyan yapılar da eklenmelidir. Bu kuruluşların Kalkınma iş birliği alanındaki ağırlıkları onları kimi ülkelerde önemli bir donör haline getirmiş, bir kısmı diplomatik statüler ve birçok diğer imtiyaz elde etmiştir.

6. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Toplam Resmi Destek (TOSSD) Çerçevesi

TOSSD'un Oluşum süreci

Kalkınma iş birliğinin ölçülmesine dair tartışmalar sürekli devam etse de TOSSD kavramı için ortaya çıkış 2012 olarak tarihlenebilir. 2012'de DAC, Birleşik Krallık'ın ev sahipliğinde Londra'da yaptığı toplantıda o zaman için Kalkınma Gündeminin yönlendiricisi olan BKH'ler ve 2015 sonrasındaki SKA'lar ile değişen kalkınma finansmanı çerçevesini ilişkilendirmiş ve yeni bir ölçüm metodu geliştirilmesi yönünde görüş beyanında bulunmuştur. Bu toplantıda tüm kaynakların harekete geçirilmesi ve akımların izlenebilmesi için RKY'nin tadil edilip edilmemesi hususu tartışılmıştır. RKY'nin ölçüm konusunda eksiklikleri vurgulanarak donörlerin çabalarını daha iyi ölçecek ve gelecekte belirlenecek yeni gündemin finansman ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek yeni bir çerçevenin oluşturulmasının faydalı olacağı değerlendirilmiştir⁶⁶. Toplantı sonu yayımlanan

64 OECD, Busan Partnership For Effective Development Co-Operation, 2011.

65 OECD, Private Philanthropy for Development, Paris: OECD Publishing, 2018.

66 DCD/DAC, "Development Finance: Total Official Support For Development - An Emerging Concept In Support Of The Post-2015 Sustainable Development Goals", Erişim: 23.07.2014, [http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC\(2014\)48-En.pdf](http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC(2014)48-En.pdf).

tebliğde ise RKY'nin diğer akımlarla değişen finansal mimari ile birlikte değerlendirilmesi ve bu yeni finansal mimarinin keşfedilmesi üzerine katılımcı ülkelerin anlaştığı belirtilmiştir. DAC'ın yeni ölçüt olacak olan 'Kalkınma için Toplam Resmi Destek' önerisini ayrıntılandırması kararlaştırılmıştır⁶⁷.

2013'te yapılan yüksek düzeyli DAC toplantısında ise "Dışsal Kalkınma Finansmanı'nın Ölçümü ve İzlenmesi için Geliştirilmiş Yol Haritası" yayımlanmıştır. Bu belgede cevaplanacak sorular olarak kalkınmanın nerede başladığı, kalkınma amacıyla hareket eden akımlarla kalkınma etkisi olan akımların ne şekilde ayrılacağı, nicelik yanında niteliğin ne şekilde değerlendirileceği, küresel politikalar ve küresel kamu mallarına katkıların nasıl hesaplanacağı, en az gelişmiş ülkelerin yanı sıra yükselen ve orta gelirli ülkelerde mevcut olan fakirliğe ne şekilde hitap edileceği, yoksul ülkelere daha fazla RKY aktarılmasına dair çağrılarla mevcut çalışmanın nasıl ilişkilendirileceği belirlenmiştir. Bunlara 2015 sonrası gündemin ve iklim değişikliği ile mücadele finansmanının da eklenmesi gerekir. Ayrıca her türlü hibeler, hayır işleri, garantiler, uluslararası finans kuruluşları, gurbetçi transferleri, altyapı yatırımları ve kayıt dışı transferler de bu toplantıda değinilen diğer konulardır⁶⁸.

2014 yılında TOSSD ile ilgili olarak Paris'te üç farklı toplantı gerçekleştirilmiştir. Hazırda gerçekleşen ilk toplantı kalkınma finansmanı kuruluşlarının gerçekleştirdiği operasyonların izlenmesi ve değerlendirilmesi hakkındadır. Ekimdeki toplantıda ise 2015 sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini destekleyen yeni konsept olan 'Kalkınma için Toplam Resmi Destek' hakkındadır. Bu konseptin süregelen iklim değişikliği, bulaşıcı hastalıklar ve eşitsizlik sorunlarıyla mücadele için finansın mobilize edilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu yeni kavramın evrensel bir nitelik taşıması ve RKY yerine değil tamamlayıcı olarak kullanılması planlanmaktadır. Yeni konseptin amaç tabanlı olması, küresel kamu mallarına sağlanan katkıları kapsamaması ve şeffaf olması hedeflenmektedir. Bu yeni konseptte tüm finansman türleri yer alabilmektedir. Hibeler, borçlanma araçları, mezzanine finansman⁶⁹, kolektif yatırımlar içindeki öz kaynak ve hisseler, borç tahliyesi, garanti ve diğer fonlanmamış olası yükümlülükler bu kapsam dâhilindedir. Bu toplantıda ayrıca ana temaların ve aktarım kanallarının ne

67 "2012 DAC HLM Communique", 2012, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/HLM%20Communique%202012%20final%20ENGLISH.pdf>.

68 OECD DAC, "Initial roadmap for improved DAC measurement and monitoring of external development finance", 2013, http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/SLM2013_issue%20paper%20development%20finance.pdf.

69 Mezzanine veya Ara Finansman melez formdaki bir finansman çeşididir. Şirketlerin birincil borçları ile öz kaynakları arasında bulunur. Şirketler, krediler ve öz kaynakları ile yeterli finansmanı sağlayamazsa belirli şartlarda bu finansman tipini kullanabilirler. Şirket bu türde bir finansmanla belirli kısıtlar altına girebilir veya borca karşı mülkiyet el değiştirebilir. (Yeşildal, 2017, s.10-21)

olabileceğine dair çıkarımlarda bulunulmuştur⁷⁰. Üçüncü toplantıda ise adına ‘Sürdürülebilir’ eklenen TOSSD ve alıcı perspektifi için yeni istatistik ölçütleri ve yaklaşımlar ele alınmıştır. 2015 yılından itibaren süreç hız kazanmıştır. Birçok toplantı ve çalıştay düzenlenmiş, TOSSD süreci hakkında dünya çapında bilinirlik artmaya başlamıştır. Bu yıl aynı zamanda BKH sonrası SKA gündeminin de başlangıç dönemidir. New York’ta yapılan Ocak-Şubat aylarındaki dört toplantıda RKY’nin akıllı kullanımı, 2015 sonrası gündem, kalkınma için finansman süreci ve RKY’nin modernizasyonu konuları ele alınmıştır.

Nisan ve Mayıs aylarında TOSSD hakkında çalıştay ve toplantılar sürerken yine Mayıs ayında Bangladeş’te Güney-Güney iş birliği ve üçgen iş birliğinin 2015 sonrası gündemdeki yeri hakkında toplantı yapılmıştır⁷¹. Dolayısıyla bu iki iş birliği biçimi yeni gündemin önemli konuları arasında yer almıştır. 2015’in sonunda kadar teknik toplantılar New York, İsveç, Paris ve Cenevre’de devam etmiştir. 2016 yılında yine aynı tempo sürmüştür. Şubat ayında Paris’te gerçekleşen yüksek düzeyli DAC toplantısı neticesinde göçmenler, cinsiyet eşitliği, RKY’ye olan inanç, TOSSD süreci konusundaki çalışmalara devam edilmesi gibi konular tekrar vurgulanmıştır⁷². Bu zirve için OXFAM⁷³, ONE⁷⁴, Save the Children⁷⁵ ve EURODAD⁷⁶ isimli STK’lar bildiri yollamıştır.

2017 yılı Haziran ayında yapılan ilk toplantıyla başlayan TOSSD Görev Gücü çalışmaları hala devam etmektedir. 2018 yılı TOSSD sürecinin iyice görünür hale geldiği yıl olmuştur. Görev Gücü çalışmaları, WP-STAT OECD çalışma grubu toplantıları yanı sıra pilot ülke çalışmaları da yayımlanmaya başlanmıştır⁷⁷. 2019’da sınır aşan akımları kapsayan birinci TOSSD sütunu ile ilgili çalışmalar

70 DCD/DAC, “Development Finance: Total Official Support For Development - An Emerging Concept In Support Of The Post-2015 Sustainable Development Goals”, Erişim: 23.07.2014, [http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC\(2014\)48-En.pdf](http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC(2014)48-En.pdf).

71 “The High-level Meeting on South-South Triangular Cooperation in the Post-2015 Development Agenda: Financing for Development in the South and Technology Transfer”, Dakka: BM, 18.03.2015, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/High-Level%20Meeting%20on%20South-South%20and%20Triangular%20Cooperation%20in%20the%20Post-2015%20Development%20Agenda%20-%20concept%20note.pdf>.

72 OECD DAC, “DAC High Level Meeting Communiqué”, Paris, Erişim: 19.02.2016, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/DAC-HLM-Communique-2016.pdf>.

73 OXFAM, “Oxfam’s submission to OECD-DAC High-Level Meeting”, 2016, https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/oxfam-dac-hlm-feb-2016.pdf.

74 ONE, “ONE’s Recommendations for the OECD DAC HLM”, 2016, <http://www.oecd.org/dac/ONE-submission-DAC-HLM-2016.pdf>.

75 “OECD DAC High Level Meeting 18-19 February 2016 Save the Children Statement”, Erişim: 17.09.2020, <http://www.oecd.org/dac/Save-the-Children-statement-DAC-HLM-2016.pdf>.

76 EURODAD, “Eurodad Statement to the OECD DAC High Level Meeting”, 2016, <https://eurodad.org/files/pdf/1546531-oecd-dac-hlm.pdf>.

77 “Total Official Support for Sustainable Development - Country Pilot Studies”, OECD, Erişim: 14.09.2020, <http://www.oecd.org/dac/tosssd/tosssd-country-pilot-studies.htm>.

tamamlanmıştır. Küresel ve bölgesel harcamaları kapsayan ikinci sütuna dair çalışmalar devam etmekle birlikte 2019 ve 2020 yılında yayımlanan talimatlarda uygulamaya dair bilgiler yer almıştır⁷⁸.

TOSSD'un Tanım ve İçeriği

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Toplam Resmi Destek (TOSSD) kavramının tanımı 2019 Haziran ayında yayımlanan TOSSD Raporlama Talimatları'nda şu şekilde geçmektedir⁷⁹: “*TOSSD geliştirmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek, kalkınmayı mümkün kılan bileşenleri desteklemek ve küresel-bölgesel zorluklarla mücadele etmek amacıyla hareket eden tüm resmi destekli akımlar için bir istatistiksel ölçüdür.*”

Kalkınma iş birliği faaliyetlerinin yöneldiği kalkınma ‘sürdürülebilirlik’ ile genişletilmektedir. Sürdürülebilirlik konseptinin çıkışı ekoloji ve çevre duyarlılığı üzerinden olmuştur. Sürdürülebilirlik ilk elde ekolojik sürdürülebilirlik olarak anlaşılmalıdır⁸⁰. 1987 tarihli Brundtland raporu sürdürülebilir kalkınma için önemli dönüm noktalarından biri olup referans niteliğindeki belgelerdendir. Bu rapora göre; insanlık, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılama için kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, sınırlar anlamına gelir. Bu sınırlar mutlak değildir. Mevcut teknoloji ve toplum düzeninin, çevre kaynakları ve biyosferin insan aktivitelerinin etkilerini telafi etme kabiliyeti tarafından getirilen sınırlardır⁸¹.

TOSSD'un bir diğer önemli birleşeni ise genişletilmiş bir yardım konsepti olarak ‘resmi destek’tir. Resmi kelimesi devleti sürecin içine dâhil eder. Ancak devletin ne oranda işin içinde olacağı veya kaynağın devlet hazinesinden çıkıp çıkmayacağı, yani desteğin kapsamı RKY veya dış yardım ile birebir örtüşmez. RKY hibeleri ve kredilerinin ötesinde, geleneksel imtiyazlı olmayan krediler, kalkınma finansı kuruluşları ve uluslararası finans kuruluşları tarafından özel sektör riskleri için kullanılan mezzanine finansman, İslami finans kuruluşları tarafından kullanılan sukuk gibi araçlar TOSSD kapsamında iken dış yardım kapsamına alınan iki taraflı askeri yardımlar TOSSD kapsamında değildir. Ancak bir devlet

78 Julia Benn, Guillaume Delalande, Marisa Berbegalibanez, “TOSSD Reporting Instructions”, 2020, <http://www.oecd.org/dac/tosssd/>.

79 Age, p. 6.

80 Sharachchandra Lele, “Sustainable Development A Critical Review”, World Development, Vol. 19, No. 6 (1991), p.608.

81 Gro Harlem Brundtland, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, United Nations, 1987.

veya uluslararası kuruluş için içindeyse oluşan akımın çoğunluğu özel sektör kaynaklı bile olsa TOSSD'a dâhil edilebilir⁸².

İki Sütunlu Sistem

TOSSD iki sütun üzerinde yükselmektedir. Birinci sütun alıcı ülkelere doğru hareket eden akımlar iken ikinci sütun uluslararası kamu mallarına ve küresel sorunlarla mücadeleyle yönelen küresel ve bölgesel ölçekli katkılardır.

Birinci sütun içerisinde alıcılar belirlenmiştir. İkili ve çok taraflı donörler ile diğer devlet dışı aktörlerden TOSSD şartlarını sağlayan ülkelere yapılan yardımlar bu kapsamda değerlendirilir. Sınır ötesi akımlar sütunu da denen bu kısım; hibeler ve teknik yardım olmak üzere karşılıksız akımları, borç yönetimi araçları ve hisse yatırımları olmak üzere resmi finansal akımları ve hangi ülkeden olursa olsun resmi müdahaleyle harekete geçirilmiş özel sektör finansmanını içermektedir⁸³. Faaliyetlerin TOSSD kapsamına alınması için BM İstatistik Komisyonu'nca tanımlanan SKA'lara katkı sağlaması gerekir. Ayrıca güncel TOSSD alıcıları listesinde yer alan bir ülkeye yönelmelidir. Bu liste DAC RKY alıcıları listesine, tüm ülkelere açık olan TOSSD'a dâhil olma sürecinden geçmiş ülke ve bölgelerin eklenmesiyle oluşturulmaktadır. Özel sektörden gelen akımların ölçümü daha karmaşık bir konudur. Resmi bir kaynağın teşviki veya kaldıraç etkisiyle ilişkilendirilen özel akımlar TOSSD kapsamında değerlendirilebilir. Burada resmiyetin ölçüsünü sağlayan veya teşvik eden kuruluşun mülkiyeti veya kontrolüdür. Dolayısıyla devlet kontrolündeki yapılar resmi kuruluş kabul edilir.

İkinci sütunun oluşumunda 2030 Gündeminin 'gündemin ülke içi ile bölgesel ve küresel düzeyde uygulanması' yönündeki çağrısı etkili olmuştur. İkinci sütunu besleyen kaynakları ikiye ayırabiliriz. İlk kaynak, sürdürülebilir kalkınma için uluslararası iş birliğini teşvik eden çok taraflı, küresel veya bölgesel kurumların faaliyetleridir. Norm belirleme, uluslararası gözetim, bilgi üretimi ve yayılması bu kapsamda değerlendirilebilir. İkinci kaynak ise sağlayıcılar tarafından kendi ülkelerinde veya TOSSD için uygun olmayan ülkelerde yapılan belirli harcamalardır. Buna örnek olarak da araştırma ve mültecilere destekler sayılabilir.

7. Sonuç

Kalkınma iş birliği 2000 sonrasında ulus devletler dışındaki aktörlerin daha çok görünür olduğu bir mecra halini almıştır. Bu durumun en önde gelen

82 OECD, "TOSSD Compendium for Public Consultation", 2016, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/TOSSD%20Compendium2016.pdf>.

83 Julia Benn, Guillaume Delalande, Marisa Berbegalibanez, "TOSSD Reporting Instructions", 2020, pp. 11-15, <http://www.oecd.org/dac/tossd/>.

nedenleri devlet dışı aktörlerin kapasitelerindeki artış ve küresel iletişimin gelişmesidir. Günümüzde hem özel şirketler hem de STK'lar en az devletler kadar mahirdir. Operasyonlarını küresel ölçekte örgütleyen birçok devlet dışı aktör, kalkınma hedefleri için gerekli teknik bilgiye, örgüt yapısına ve vizyona sahiptir. Dahası gittikçe karmaşıklaşan finansal ve ticari yöntemler yeni ilişki biçimleri doğurmaktadır. Ancak bu durum, ulus ölçeğinin ve kamusal nitelikli eylemin tamamen terk edildiği manasına gelmemektedir. Devletler bu yeni aktörlerle kazanılan operasyonel kabiliyeti yönlendirmekte ve çıkarlarını bu düzlemde tanımlamakta gecikmemiştir. Bu çeşitlilik içerisinde TOSSD, bir istatistik ölçüm metodu olması yanında içeriği gereği kalkınma iş birliğinin sınırlarının belirlenmesinde önemli bir referans kaynağı olarak karşımıza çıkar.

TOSSD çerçevesinde alıcılar tanımlanmakta ve yardım alabilir coğrafyalar genişletilebilmektedir. TOSSD kapsamına giren akımlar temelde OECD DAC tarafından yayımlanan RKY alabilir ülke listesini esas almaktadır. Ancak olağanüstü durumlarda bu statü dışında kalan ülkeler de TOSSD alabilir ülke olarak tanımlanabilir.

TOSSD akımları mutlaka SKA'larla ilişkilidir. Dahası RKY'den farklı olarak Hibe Eşdeğeri gibi bir nicel ölçütü kullanmak yerine SKA'ları destekleyen her türlü akımın takibini yapmayı amaçlar. 17 SKA'nın altında 169 SKA Hedefi bulunur ve TOSSD kapsamındaki her bir faaliyet SKA Hedefleri ile eşleştirilir.

TOSSD ölçütü sürdürülebilir kalkınmaya desteği geniş yorumlayarak bu alana yönelen her türlü ekonomik aktivitenin izlenebileceği bir çerçeveyi hedeflemektedir. Öyle ki RKY izlenmesi için kullanılan CRS kodlarının yanı sıra UNIDO tarafından kullanılan tüm ekonomik aktivitelerin sınıflanabildiği ISIC kodları faaliyetlerin tasnifi için kullanılabilir.

Sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen faaliyetleri uygulayan kanallar sınıflanılarak hem alıcı hem sağlayıcı ülkedeki merkezi hükümet, yerel yönetim, kamu şirketi, STK, kamu-özel ortaklığı, devletlerin üye olduğu çok taraflı kuruluşlar, üniversiteler, düşünce kuruluşları, kar amacı güdenler de dâhil olmak üzere özel sektör kuruluşları TOSSD içinde tanımlanmaktadır.

TOSSD, modaliteleri tanımlayarak desteğin çerçevesini çizer. Bütçe desteği, proje tipi faaliyetler, teknik iş birliği, burslar, borç kolaylığı, sağlayıcı ülke içi harcamalar, sağlayıcı ülke içi mülteci/sığınmacı/koruma altındaki insanlara dönük faaliyetleri kapsama alır.

TOSSD, karmaşık finansal metotları kapsama alınır. TOSSD ile beraber hibeler ve tavizli kredilerin ötesinde birçok karmaşık finansal işlemin bu alanın içinde

tanımlanması ile beraber mezzanine finansman, borç kolaylığı, garanti ve sigortalar gibi birçok araç sistem içinde tanımlanmıştır.

Karma finans, İslami finans, eş finansman, resmi destekli ihracat kredileri finansal düzenlemeler olarak kapsama alınmıştır.

Güney-Güney iş birliği ve üçgen iş birliği, iş birliği çerçeveleri olarak tanımlanmıştır. Böylece Güneyli ülkelerin desteklerinin TOSSD içinde ayrıca izlenmesi sağlanacaktır.

Sütun 1 ve Sütun 2 olarak düzenlenen TOSSD ölçümü sınır aşan akımların (Sütun 1) yanı sıra sağlayıcı ülkenin uluslararası kamu mallarına, kalkınmanın kolaylaştırılmasına ve küresel zorluklarla mücadeleye yaptığı katkıları (Sütun 2) kapsama almıştır. Dolayısıyla Sütun 2 dâhilinde sağlayıcı ülke içinde yapılan faaliyetlerin bir kısmının kapsanması söz konusudur.

TOSSD çerçevesi sağlayıcı ülke içindeki mülteci, sığınmacı ve koruma altında bulunanlar için yapılan faaliyetleri kapsar. Daha önce istisnai durumlar için veya süreli olarak kalkınma iş birliği içinde sayılan bu faaliyetler 'Modality' sütunu altında kod verilerek tanımlanmış ve kalıcı bir statüye kavuşmuştur.

Kaldıraç mekanizmaları kapsamında mobilize edilen miktarlar da TOSSD içinde yer bulur. Kaynağı sağlayıcı ülke, alıcı ülke veya üçüncü bir ülke tarafından yapılıp yapılmamasına bakılmaksızın yapılan faaliyet sayesinde başka bir kaynak da sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlıyorsa TOSSD kapsamında izlenebilmektedir. Özel sektörün piyasa ilişkileri içinde gerçekleştireceği birçok faaliyet burada sürece dâhil edilebilecektir. Mobilizasyona dair güncellenmenin kalkınma iş birliği için ciddi bir genişleme oluşturacağı açıktır.

Görüldüğü üzere günümüzdeki kalkınma iş birliği mimarisi karşılıksız yapılan yardımlardan ibaret değildir. Yapılan faaliyetler değişen oranlarda piyasa ilişkilerinden bağımsız olmakla birlikte karma bir nitelik taşımaktadır. Faaliyetlerin bu karma yapısı aktörler için de geçerli olmaktadır. Devletler, devletlerarası kuruluşlar, STK'lar veya özel sektör kuruluşları duruma göre kendi içinde yapıları bölünerek bu karmaşılaşan yöntemleri kullanmaktadır. Uluslararası gündem içinde farklı hedeflerle hareket eden bu aktörlerin, yapılan faaliyetlerin ve oluşan sonuçların analizi önemli bir çalışma alanı olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynakça

- AFAD, "Acil yardım, insani yardım", *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, <https://www.afad.gov.tr/acikla-mali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>, Erişim: 14.09.2020
- Alesina, Alberto. , David Dollar. "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?", *Journal of Economic Growth*, Vol. 5 (2000), pp. 33-63, doi:10.3386/w6612.
- Alonso, José Antonio. , Jonathan Glennie. "What Is Development Cooperation?", ECOSOC, 2015.
- Armaoğlu, Fahir. *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, 23. b. , İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Arrighi, Giovanni. *Uzun Yirminci Yüzyıl*, çev. Recep Boztemur, 2. b. , Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.
- Baldan, Andrea. "Technical Cooperation at EBRD", Trade and Investment Forum, Casablanca, 03.06.2015, <https://www.ebrd.com/documents/admin/trade-and-investment-morocco-technical-cooperation.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- Bandyopadhyay, Subhayu. , E. Katarina Vermann. "Donor Motives for Foreign Aid", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, Vol. 95, No. 4 (2013), pp. 327-336, doi:10.20955/r.95.327-336.
- Barratt, Bethany. *Human Rights and Foreign Aid: For Love or Money?*, 1. b. , Routledge, 2007.
- Bartenev Vladimir, Elena Glazunova. *International Development Cooperation: Set of Lectures*, 2013.
- Benn, Julia. , Guillaume Delalande. , Marisa Berbegalbanez. "TOSSD Reporting Instructions", 2020, <http://www.oecd.org/dac/tosssd/>.
- Berger, Morroe. "How the Molotov Plan Works", *The Antioch Review*, Vol. 8, No. 1 (1948), pp. 17-25, doi:10.2307/4609251.
- Berthelemy, Jean-Claude. "Bilateral Donors' Interest vs. Recipients' Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same?", *Review of Development Economics*, Vol. 10, No. 2 (2006), pp. 179-94, doi:10.1111/j.1467-9361.2006.00311.x.
- "Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?", Birleşmiş Milletler Türkiye, <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>, Erişim: 16.07.2019.
- Birleşmiş Milletler, "Birleşmiş Milletler Anlaşması", 1945, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/5>, Erişim: 14.09.2020.
- "Blended Finance - OECD", 2019, <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-topics/blended-finance.htm>, Erişim: 14.09.2020.
- "Blended Finance - OECD", <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/blended-finance-principles/>, Erişim: 14.09.2020.
- Boughton, James M. , D. E. Moggridge. "Why White, not Keynes? Inventing the post-war international monetary system", *The Open Economy Macromodel: Past, Present and Future*, Springer, 2002, pp. 73-102.
- Brandt Komisyonu, *Common Crisis North-South : Cooperation for World Recovery*, Londra: Cambridge, Mass. : MIT Press, 1983.
- Brundtland, Gro Harlem. *Report of the World Commission on environment and development: "our common future."*, United Nations, 1987.

- “China Project Locations”, *Aiddata*, 13.06.2020, <https://www.aiddata.org/china-project-locations>.
- Cull, Nicholas J. , *Public diplomacy: Lessons from the past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
- “DAC and CRS code lists - OECD”, 14.09.2020, <http://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/dacandcrscodelists.htm>.
- DCD/DAC, “Development Finance: Total Official Support For Development - An Emerging Concept In Support Of The Post-2015 Sustainable Development Goals”, 23.07.2014, [http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC\(2014\)48-En.pdf](http://www.oecd.org/dac/DCD-DAC(2014)48-En.pdf).
- “Development Resource Flows - Other Official Flows (OOF) - OECD Data”, *OECD*, 14.09.2020, <http://data.oecd.org/drf/other-official-flows-oof.htm>.
- Dudley, Leonard. , Claude Montmarquette. “A Model of the Supply of Bilateral Foreign Aid”, *The American Economic Review*, Vol. 66, No. 1 (1976), pp. 132-42.
- Eurodad, “Eurodad Statement to the OECD DAC High Level Meeting”, 2016, <https://eurodad.org/files/pdf/1546531-oecd-dac-hlm.pdf>.
- Gilpin, Robert. *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, Ankara: Kripto Basın Yayın, 2015.
- Glejjeses, Piero. “Moscow’s Proxy? Cuba and Africa 1975–1988”, *Journal of Cold War Studies*, Vol. 8, No. 4 (2006), pp. 98–146.
- Gupta, Kanhaya L.(Ed), *Foreign Aid: New Perspectives*, New York: Springer Science & Business Media, 2012.
- “High-Level Meeting on South-South and Triangular Cooperation in the Post-2015 Development Agenda - concept note.pdf”, (14.10.2019), <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/High-Level%20Meeting%20on%20South-South%20and%20Triangular%20Cooperation%20in%20the%20Post-2015%20Development%20Agenda%20-%20concept%20note.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- “In-donor refugee costs in ODA”, *OECD Home*, 2019, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/refugee-costs-oda.htm>, Erişim: 18.09.2020.
- “Joining the Development Assistance Committee (DAC) - OECD”, , <http://www.oecd.org/dac/dac-global-relations/joining-the-development-assistance-committee.htm>, Erişim: 14.09.2020.
- Karagöz, Ferda. “Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 1-13.
- Kirmanoğlu, Hülya. *Kamu Ekonomisi Analizi*, 7. b. , İstanbul: Beta Basım Yayın, 2019.
- KOICA, “1991-2000”, *Korea International Cooperation Agency*, http://www.koica.go.kr:80/koica_en/3395/subview.do?, Erişim: 14.09.2020.
- Langendorf, Julia. “Chapter 1 – Triangular Cooperation as a Complementary Strategy for Development”, *Triangular Cooperation: A Guideline for Working in Practice*, ed. Julia Langendorf vd. , 1. b. , Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2012, pp. 21-32, doi:10.5771/9783845242866-21.
- Lele, Sharachchandra. “Sustainable Development A Critical Review”, *World Development*, Vol. 19, No. 6 (1991), pp. 607-621.

- Lewis, David. "Development NGOs and the Challenge of Partnership: Changing Relations between North and South", *Social Policy & Administration*, Vol. 32, No. 5 (1998), pp. 501-512, doi:10.1111/1467-9515.00111.
- "Measuring Development Finance from Arab Donors", *AidData's Blog*, 2014, <https://www.aiddata.org/blog/measuring-development-finance-from-arab-donors>.
- Melissen, Jan. "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", *The New Public Diplomacy*, ed. Jan Melissen, London: Palgrave Macmillan UK, 2005, pp. 3-27, doi:10.1057/9780230554931_1.
- Minor, Allison. "Measuring Development Finance from Arab Donors", *AidData's Blog*, 2014, <https://www.aiddata.org/blog/measuring-development-finance-from-arab-donors>, Erişim: 18.09.2020.
- "Monterrey Consensus on financing for development", UN, 12.10.2019, <https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/MonterreyConsensus.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- Moran, Michael. *Private Foundations and Development Partnerships: American Philanthropy and Global Development Agendas*, 1. b., Routledge, 2014.
- Moyo, Dambisa. *Dead aid: Why aid is not working and how there is a better way for Africa*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009.
- Murat, Turgay. "Bandung Konferansı ve Türkiye", *Fırat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 2 (2018).
- Neumayer, Eric. "Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance: Issues, Trends, and the Way Forward", *The World Economy*, Vol. 27, No. 2 (2004), pp. 281-300, doi:10.1111/j.1467-9701.2004.00600.x.
- Nye, Joseph S. *Yumuşak Güç*, Ankara: Elips Kitap, 2005.
- OECD, *Aid for Trade*, 2006, <https://www.oecd.org/dac/aft/>, Erişim: 18.09.2020.
- , *Busan Partnership For Effective Development Co-Operation*, 2011.
- , *Development Co-operation Report 2014: Mobilising Resources for Sustainable Development*, Paris: OECD Publishing, 2014, <https://doi.org/10.1787/dcr-2014-en>, Erişim: 18.09.2020.
- , *Making Blended Finance Work for the Sustainable Development Goals*, OECD Publishing, Paris, 2018, <https://doi.org/10.1787/9789264288768-en>, Erişim: 18.09.2020.
- , "OECD DAC Blended Finance principles for unlocking commercial finance for the Sustainable Development Goals", <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/blended-finance-principles/>, Erişim: 18.09.2020.
- , *Paris Declaration on Aid Effectiveness*, OECD Publishing, Paris, 2005, <https://doi.org/10.1787/9789264098084-en>. Erişim:
- , *Private Philanthropy for Development*, Paris: OECD Publishing, 2018.
- , "Private Philanthropy for Development", 2018, <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/9789264085190-en>, Erişim: 18.09.2020.
- , "TOSSD Compendium for public consultation", 2016, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/TOSSD%20Compendium2016.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- , "What is ODA?", <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/What-is-ODA.pdf>, Erişim: 18.09.2020.

- OECD DAC, “DAC High Level Meeting Communiqué”, Paris, 19.02.2016, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/DAC-HLM-Communique-2016.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- , “DAC in Dates: The History of OECD’s Development Assistance Committee”, 2006.
- , “Initial roadmap for improved DAC measurement and monitoring of external development finance”, 2013, http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/SLM2013_issue%20paper%20development%20finance.pdf, Erişim: 18.09.2020.
- “OECD DAC High Level Meeting 18-19 February 2016 Save the Children Statement”, <http://www.oecd.org/dac/Save-the-Children-statement-DAC-HLM-2016.pdf>. Erişim: 17.09.2020.
- Olaniyan R. Omotayo. *Foreign Aid, Self-Reliance, and Economic Development in West Africa*, Westport: Praeger Publishers, 1996.
- ONE, “ONE’s Recommendations for the OECD DAC HLM”, 2016, <http://www.oecd.org/dac/ONE-submission-DAC-HLM-2016.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- “Organisation for European Economic Co-operation - OECD”, <https://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>, Erişim: 14.09.2020.
- Owen, David. “The United Nations Expanded Program of Technical Assistance—A Multilateral Approach”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 323, No. 1 (1959), pp. 25–32.
- OXFAM, “Oxfam’s submission to OECD-DAC High-Level Meeting”, 2016, https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/oxfam-dac-hlm-feb-2016.pdf, Erişim: 18.09.2020.
- Önder, Murat. , Şevki Mert Barış. “Kalkınma İşbirliğinde Etkinlik Arayışları ve Yeni Aktörler: Paradigma Dönüşümü”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4 (2017), <http://www.siyasetekonomiyonetim.org/index.php/sevad/article/view/628>.
- Övgün, Barış. *Türkiye’de Kamu Yönetiminin Dönüşümü*, Ankara: Nika Yayınevi, 2013.
- Piemonte, Cécilia. vd. , “Transition Finance: Introducing a New Concept”, 2019, doi:<https://doi.org/10.1787/2dad64fb-en>.
- Riddell, Roger. *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford: Oxford University Press, UK, 2007.
- Rigg, Jonathan. *An Everyday Geography of the Global South*, New York: Routledge, 2007.
- Save The Children, “OECD DAC High Level Meeting 18-19 February 2016 Save the Childrenstatement”, 2016, <http://www.oecd.org/dac/Save-the-Children-statement-DAC-HLM-2016.pdf>, Erişim:18.09.2020.
- Severino, Jean-Michel. , Olivier Ray. “The End of ODA: Death and Rebirth of a Global Public Policy”, *SSRN Electronic Journal*, 2009, doi:10.2139/ssrn.1392460.
- Shushan, Debra. , Christopher Marcoux. “The Rise (and Decline?) Of Arab Aid: Generosity and Allocation in the Oil Era”, *World Development*, Vol. 39, No. 11 (2011), pp. 1969-1980, doi:10.1016/j.worlddev.2011.07.025.
- Steil, Benn. *The Marshall Plan: Dawn of the Cold War*, New York: Simon and Schuster, 2018.
- Strauss, Julia C. “The Past in the Present: Historical and Rhetorical Lineages in China’s Relations with Africa”, *The China Quarterly*, Vol. 199 (2009), pp. 777-795, doi:10.1017/S0305741009990208.

- “Strengthening the Coherence of the Financing for Development and Effective Development Cooperation Agendas”, 2015, <http://effectivecooperation.org/wp-content/uploads/2015/09/Manila-2015-Outcome1.pdf>, Erişim: 18.09.2020.
- “The 0.7% ODA/GNI target - a history - OECD”, <https://www.oecd.org/dac/stats/the07odagnitarget-ahistory.htm>, Erişim:14.09.2020,
- “The Buenos Aires Plan of Action”, New York: Special Unit for TCDC, 1994.
- “The Cotonou Agreement”, Avrupa Komisyonu, 2010, https://eeas.europa.eu/archives/delegations/namibia/documents/eu_namibia/cotonou-agreement_en.pdf., Erişim: 18.09.2020:
- “The High Level Fora on Aid Effectiveness: A history - OECD”, 14.09.2019, <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/thehighlevelforaonaideffectivenessahistory.htm#Rome>, Erişim: 18.09.2020.
- “TİKA”, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>, Erişim: 14.09.2020,
- “Total Official Support for Sustainable Development - Country Pilot Studies”, *OECD*, <http://www.oecd.org/dac/tossd/tossd-country-pilot-studies.htm>, Erişim:14.09.2020.
- “Transition Finance - OECD”, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-topics/transition-finance.htm>, Erişim: 14.09.2020.
- “Türk Dil Kurumu Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 14.09.2020.
- UNDP Türkiye, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, *UNDP Türkiye*, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>, Erişim: 14.09.2020.
- United Nations Department Of Public Information, “Sustainable Development Goals Sustainable Development Knowledge Platform”, <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> , Erişim:14.09.2020.
- Villanger, Espen. “Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives”, *Forum for Development Studies*, Vol. 34, No. 2 (2007), pp. 223-256, doi:10.1080/08039410.2007.9666378.
- Wegner, Rodger. “The Role of NGOs in Development Cooperation: Some Notes on Empirical Research Findings”, *Intereconomics*, Vol. 28, No. 6 (1993), pp. 285-292, doi:10.1007/BF02926215.
- World Bank, *The World Bank Group A to Z 2016*, The World Bank, 2015.
- Yağmurlu, Aslı. “Halkla ilişkiler yöntemi olarak kamu diplomasisi”, *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 1 (2007), ss. 9-38, doi:10.1501/Iltaras_0000000100.
- Yeşildal, Selin. “Mezzanine (ara) finansmanın girişim şirketlerinin finansmanında kullanılması, GSYO ve GSYF’ler için getirilebilecek öneriler”, *Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü*, 2017, 44.
- Zabcı, Filiz. *Dünya Bankası Yanılsamalar ve Gerçekler*, 2. b. , İstanbul: Yordam Kitap, 2017.